

др Љиљана Радуловић,
доцент Правног факултета у Београду

АКТУЕЛНИ СТАВОВИ О КАЗНИ У СОВЈЕТСКОЈ КРИВИЧНО-ПРАВНОЈ ТЕОРИЈИ

I. Совјетска кривично-правна литература је веома богата радовима чија је основна тема казна као кривична санкција. Значајно занимање за ово подручје кривичног права јавља се од револуције до данашњег дана. Настојања да се ова материја истражи и расветли са различитих аспеката постоје од доношења првих правних аката после октобарске револуције. Казна као кривично-правна мера је била у функцији основних задатака државе — друштва које је тек освојило власт, па се и њене карактеристике морају оцењивати и сагледавати у том контексту. Бројни партијски документи и — што је посебно значајно — сам Лењин, у великој мери су се бавили улогом и значајем кривичног законодавства и правосудних органа, сматрајући их битним чиниоцима у борби против свега што се супротстављало новоствореним друштвеним односима. Паралелно са ставовима да се према класном непријатељу који подрива основе друштва морају примењивати најоштрије мере принуде (1), у бројним документима које је Лењин креирао, указује се да поред принуде, задатак кривичног права треба да буде и васпитавање и убеђивање. Истиче се потреба да се уведу мере као што су: условна осуда, друштвени прекор, замена лишења слободе принудним радом, као и другарски судови за извесне категорије извршилаца и у армији и у радним колективима. Оваква размишљања су била на линији генералног настојања да социјалистичко кривично право изгради сасвим нови систем деловања на криминалитет. Како је казна у великој мери симболизовала све оно реакционарно и ретрибутивно у буржоаском кривичном праву, почев од Руководних начела из 1919. па све до 1934. године, јавно се процес елиминисања самога термина „казна“ из совјетског кривичног законодавства. Руководна начела (чл. 10) казну одређују као „одбрамбену меру“, а КЗ РСФСР из 1922. године (чл. 26) говори о „казни и другим мерама социјалне заштите“. Основна начела из 1924. године и кривични зако-

(1) У Декрету Савета Народних комесара од 11. априла 1918. године „О организацији управљања поштанско-телеграфским радом“, било је записано да у случају саботаже „... треба применити најоштрије и беспштедне мере сузбијања“. Потребу беспштедне борбе са класним непријатељем истицао је Лењин наводећи да је једна од основних погрешака Париске комуне — излишна великодушност пролетаријата који је уместо да уништи своје непријатеље, настојао да их морално преобрази. Постоје momenti када интереси пролетаријата захтевају беспштедно уништење непријатеља. Наведено према: М. Д. Шаргородски *Наказание по советскому уголовному праву*, Москва, 1958, стр. 7.

ници савезних република донети после тога не садрже термин „казна“ у својим одредбама.

На теоријском плану период до доношења Основа КЗ СССР-а из 1958. карактеристична веома жива расправа о оправданости искључења термина „казна“ из кривичног законодавства и о увођењу појма „мере социјалне заштите“. Ово је иницирало и дискусије о томе да ли су ове промене само терминолошке природе, или су значиле и задирање у форму и правну природу мера за сузбијање криминалитета (2). Нарочито је осетљиво било питање да ли је једна оваква промена значила утицај Социолошке школе на совјетско кривично право. Познато је да као последица учења о класном карактеру језика „казна“ није била једини проскрибувани термин. Исту судбину су имали и многи други термини који су били сасвим утемељени у дореволуционарној кривично-правној и правосудној терминологији.

Већи број угледних совјетских аутора је сматрао да треба отворено признати да је искључење термина „казна“ из закона и литературе било погрешно. Такво решење представљало је основ за тумачења и закључке појединих буржоаских теоретичара да се, заправо, радило о утицају социолошког правца на совјетско кривично право и да су решења у совјетском законодавству била блиска Ферријевом пројекту КЗ Италије из 1921. године (3).

Оваква тумачења су одлучно одбацивана у совјетској литератури уз аргументацију да је постојала не само формална, већ и суштинска разлика између мера социјалне заштите у совјетском законодавству у односу на мере прописане у кривичним законима неких капиталистичких држава.

Када анализирају узроке појединих погрешних тенденција у совјетском кривичном праву, теоретичари истичу да су неке од њих резултат понекад и претераног настојања да се у потпуности раскине са свим тековинама буржоаске науке и законодавства, и изгради нови, потпуно оригинални социјалистички систем кривичних санкција. Друге су биле условљене погрешном оријентацијом у периоду култа личности на јачање репресије и у законодавству и у судској пракси. То је био и период слабљења социјалистичке законитости, правне сигурности (4).

II. Анализирајући теоријске радове у прилици смо да сагледамо напоре совјетских аутора да научно анализирају и појасне и оне етапе у развоју кривичног права у којима су се јављале извесне негативне тенденције у приступу проблематици казне, али и да уочимо да се совјетска кривично правна мисао пре свега одликује аналитичношћу и дубином захватања у централна подручја кривичног права.

Средином педесетих, па све до краја шездесетих година, настао је читав низ монографских радова, уџбеника и сличне литературе, у којима се са позиција марксизма-лењинизма дају фундаменталне поставке теорије казне. Доминантна црта свих ових радова јесте да се базирају на

(2) Тако, Секција кривичног права Института совјетског права, 1929. закључује да: „систем мера социјалне заштите у совјетском кривичном праву не представља само терминолошку реформу, већ одражава специфичну форму кривичног права епохе пролетерске диктатуре“, наведено према: М. Д. Шаргородском, *ibid.*, стр. 10.

(3) *Ibid.*, стр. 10.

(4) *Ibid.*, стр. 13.

логичко-правној анализи норми кривичног закона. Из широког спектра питања значајних за казну већина је била предмет анализе и свестраног сагледавања. Око неких питања су се водиле и значајне расправе. Веома је интересантна извесна поларизација у схватањима о задацима и циљевима казне до које је дошло у совјетској теорији педесетих година. Основним начелима КЗ СССР-а и савезних република из 1924. године као сврха казне је одређена специјална и генерална превенција. Од казне се очекивало да спречи извршиоца да поново врши дела, али и да га ослободи за корисног члана друштва, као и да делује васпитно на остале чланове друштва. У посебној одредби се децидирано наводи да тим законом одмазда није одређена као циљ и задатак који казна треба да оствари (чл. 4. Начела и чл. 9. КЗ РСФСР).

И поред изричитог законског опредељења, један број аутора је сматрао да паралелно са поправљањем и преваспитавањем циљ казне јесте и одмазда (5). Угледни теоретичар Герцензон истиче да као резултат тога што се казном причињава патња, она објективно и неизбежно психички делује на преступника и остале грађане, чиме се постиже њено специјално и генерално превентивно дејство, будући да нико не жели да се подвргне патњама које казна неизбежно изазива и које се појављују као садржина казне (6).

Оваквим ставовима се супротставио велики број аутора. У својој аргументацији они нису негирали чињеницу да примена казне подразумева најчешће и патњу будући да значи одузимање извесних слобода и права. Међутим, то није циљ због кога се казна изриче, то су ефекти везани за објективна својства казне да ограничава или одузима одређена права и слободе, али та ограничења имају за циљ специјалну и генералну превенцију, а не одмазду. За разумевање овога проблема у литератури се веома често наводе Лењинове речи: „Ми смо пре свега дужни убедити... а тек потом принудити“, које откривају правац коме у овој области треба да тежи социјалистичко друштво. При томе је од принципијелног значаја Лењинов став да је однос убеђивања и принуде сдређен објективним условима друштвеног развоја.

III. Анализа друштвених фактора који утичу на усавршавање форми и метода кажњавања, примена у пракси различитих врсти казни, деловање казне на извршиоце са различитим индивидуалним својствима, чине карактеристичку савремене етапе развоја науке кривичног права у Совјетском Савезу.

Поједини совјетски теоретичари истичу да је суштина друштвеног прогреса опредељена пре свега материјалним основама, али подвлачи као оправдан напор великог броја аутора да истраже и анализирају утицај права као прогресивног или регресивног фактора друштвеног развоја. Совјетско право (и кривично право) као део надградње, не изражава пре свега и директно појаве које су суштина друштвеног прогреса, али значајно делује на њихово формирање и у условима социјализма ис-

(5) У том смислу су се изјашњавали М. И. Исаев, *Историја совјетског уголовног права*, Москва, 1948, стр. 428; Б. С. Манковскиј, *Советског уголовног права в периоду Отечественој војни*, Москва, 1948, стр. 341. као и неки други аутори, наведено према: М. Шаргородском, *ibid.*, стр. 18.

(6) *ibid.*, стр. 19.

тупа у улози значајног чиниоца друштвеног прогреса (7). Ефикасност кривичног права зависи у великој мери од тога колико норме изражавају социјалну условљеност кривично-правних забрана које се морају заснивати на објективним могућностима права да делује ефикасно на постојећем економском и политичком степену развоја друштва (8).

Чињеница коју не треба посебно доказивати, јесте да кривични закон није једини нити главни фактор искорењивања криминалитета, већ је само карика у читавом ланцу социјално-економских, идеолошких и правних мера којима се делује на узроке и услове криминалитета. Комплекс ових мера не умањује значај улоге коју у овоме циљу имају кривично право и посебно казна. Једно од значајних питања којим се бави савремена совјетска кривично-правна теорија јесте у којој мери се промене у карактеру и структури криминалитета одражавају на општу линију кажњавања, и које су главне тенденције овога односа (9). Има погрешних ставова на које се у литератури указује, да систем казни треба да буде у апсолутној зависности од карактера и структуре криминалитета (10). Већина аутора сматра да је овакав став искључив, да зависност постоји, али да се не може посматрати као однос који се одвија само у једном правцу (11). Распрострањеност и структура криминалитета резултат су деловања разноврсних узрока. Уколико је казна способна да делује у смислу сузбијања тих узрока, биће значајан активни фактор у повећању ефикасности борбе против криминалитета.

У совјетској литератури се, сходно савременим теоријским достигнућима и резултатима праксе, наглашава да пут ефикасног сузбијања криминалитета значи напуштање традиционалног и превазиђеног система репресије и истиче неопходност што ширег афирмисања мера које су дале значајне резултате у постизању превентивних циљева. Такве казне садржи совјетско кривично законодавство. У оквиру казнене политике потребно је прецизно одредити њене методе и средства, издиференцирати санкције у зависности од карактера криминалитета и карактера лично-сти преступника. Значајни резултати се могу постићи и мерама које нису правног карактера, које, такође, треба јасно одредити.

Друштвени услови утичу на карактер криминалитета као и на садржину и остале карактеристике казне. У различитим социјалним условима једна иста казна добија сасвим различито значење. Дубина преживљавања, осећај погубности и уопште став о тежини казне, условљени су социјалним особеностима средине у којој живи преступник. Тако, на пример, јавни прекор, најблажу врсту казне, поједине категорије осуђених лица сматрају фактичким ослобођењем од казне. Супротно томе, поједина осуђена лица и ову меру доживљавају као реалну, веома „оипљиву“ казну, која утиче на њихов престиж, руши њихов ауторитет у

(7) Овом проблематиком се бавно већи број аутора, на пример: И. И. Антонович, *Социалне развојне и проблема прогреса*, Минск, 1977, С. С. Алексеев, *Социалнаја ценност права в социалистическом обществе*, Москва, 1971, Ј. А. Демијов, *Социалнаја ценност и оценка в уголовном праве*, Москва, 1975, В. Г. Смирнов, *Функции советского уголовного права*, Ленинград, 1965, итд.

(8) И. М. Галперин, *Наказание: социалне функцији, практика применениа*, Москва, 1983, стр. 9.

(9) В. М. Коган, *Социалне својства преступности*, Москва, 1977, стр. 31.

(10) Карпец И. И., *Наказание, социалне, правове и криминологические проблеми*, Москва, 1973, стр. 92.

(11) П. П. Осипов, *Проблеми наказания*, „Правоведение“, бр. 6/73, стр. 127.

одређеној микросоцијалној групи. Последњих година у СССР-у се врше истраживања различитих категорија преступника и добијају веома интересантни и корисни резултати. Оваквих испитивања није било у периоду од двадесетих до шездесетих година. Испитивања показују да однос према казни зависи од својства личности осуђеника у целини, од усвојеног система друштвених вредности, нивоа образовања, положаја у радном колективу, потреба и интереса, става према правним и етичким категоријама (12). Вршена су и криминолошка истраживања која сведоче о променама социјално-демографских показатеља личности преступника. Карактеристично је да расте ниво образовања осуђених лица што се суштински одражава на вредносну оријентацију личности, општи културни ниво, што у великој мери утиче на резултате који се постижу применом казне. Веома су индикативна истраживања вршена међу лицима осуђеним на казну лишења слободе, о томе која ограничења и последице кажњавања доживљавају као најтежа. Добијени су следећи резултати: 1) губитак слободе је највећи број осуђених ставио на прво место; 2) одвајање од породице; 3) режим издржавања казне; 4) брига савести и осећај стида; 5) одвајање од колектива у коме је осуђени радио; 6) распад породице изазван извршењем дела и осудом на казну лишења слободе; 7) боравак у „криминалној” средини; 8) немогућност остваривања нормалних полних односа; 9) немогућност рада у струци којом се осуђени бавио; 10) различита материјална ограничења.

Код овога истраживања нарочито значајним се сматра чињеница да је на високом, четвртном месту, рангиран осећај стида и брига савести а да су сами осуђеници ниже рангирани нека друга ограничења, на пример, материјална. Такав став се објашњава прогресивним деловањем социјалног развоја, што се одражава на прихватање позитивних друштвених вредности, што заслужује пажњу код креирања криминалне политике (13).

Оцењује се да су истраживања личности преступника у совјетској теорији веома значајна и неопходна. Добијени резултати су веома корисни за креирање казнене политике и реализовање начела индивидуализације у пракси итд. У литератури се наглашава да је са формално-логичког аспекта идеал коме треба тежити тај да сваком преступнику треба изрећи „његову” казну, у највећој мери прилагођену индивидуалним карактеристикама. Овакав идеал доведен до крајности био би, међутим, супротан дијалектичкој логици, циљевима и функцији казне у социјалистичком друштву и он занемарује генерално превентивну сврху кажњавања. У ширем смислу, такво опредељење није у складу с основним принципима права о једнакости грађана, општеобавезности права, итд. Потребан је велики ангажман науке кривичног права и других дисциплина да би се постигао потребни склад између друштвених потреба и положаја појединца који је извршио кривично дело.

Кривичним законом утврђен систем казни условљен је одређеним друштвеним околностима у којима је настао и има задатак да делује и остварује одређене ефекте у одређеном друштвеном тренутку. Постоји

(12) А. А. Елеонскиј, *Уголовное наказание и воспитание позитивной ответственности*, Рјазань, 1979, стр. 45, наведено према: И. М. Галперин, *Ор. cit.*, стр. 51.
(13) И. М. Галперин, *Ор. cit.*, стр. 51—52.

извесна противуречност између, са једне стране, потребе за стабилним правним системом и у том оквиру и системом казни, и, са друге стране, потребе да предвиђене мере брже прате и да се могу прилагодити променама до којих долази у друштву. Задатак је кривично-правне науке да разреши овакве противуречности и допринесе складу између система казни и друштвених односа који су подложни променама. Овоме се доста пажње поклања у совјетској кривично-правној литератури (14).

Вршена су истраживања и анализе које се базирају на подацима из праксе, о реалном домету и вредностима појединих казни у борби против криминалитета. Вршена је и анализа заступљености појединих казни у укупном броју изречених мера. Ова разматрања су веома значајна и као показатељ односа казнене политике законодавца и казнене политике судова, и извесних несклада који се у овом односу појављују.

Совјетско кривично законодавство се мењало у складу са променама у друштвеним односима. У том смислу су вршене и измене и допуне у области кривичних санкција. Уведена је условна осуда, искључена казна лишења слободе за нека кривична дела учињена из нехата, прописана новчана казна у већем броју законских одредаба, вршене измене минимума и максимума појединих казни, доста пажње је у законским реформама посвећивано и допунским казнама. Законодавну активност су пратила и одговарајућа теоријска разматрања која су често ишла и даље од тренутно актуелних законских реформи.

Веома су интересантне дискусије о ефектима које у савременим друштвеним условима остварују поједине традиционалне казне у совјетском кривичном законодавству. Тако се поставља питање у којој мери је целисходно даље постојање казни депортације и прогонства. Истиче се да су социјални процеси, научно-технички прогрес, средства комуникације, итд. у великој мери нивелирали услове живота у земљи, па су казна прогонства и депортације у великој мери изгубиле значај који су некада имале. Није без значаја ни околност да је избор места становања једно од најзначајнијих права грађана и има значајну улогу у систему социјалних вредности. Отуда ограничавање ове слободе има снажно репресивно дејство које се не жели. Отуда се у литератури поставља питање какво место треба да имају ове казне у савременим условима, и да ли уопште треба да егзистирају као кривичне санкције (15).

Совјетски теоретичари се залажу и за сужавање примене појединих казни. Пре свега се воде дискусије о потреби редукције кратких казни лишења слободе, у чему је совјетска теорија на линији актуелних ставова о овоме питању у савременој светској кривично-правној теорији (16).

Совјетски теоретичари се последњих година у значајној мери баве анализом појединих допунских казни и њиховим односом са казнама које се изричу као главне. Посебно су интересантна разматрања међусобног односа казне поправног рада и лишења права вршења одређених дужности или делатности, која има статус допунске санкције. Научно-

(14) *Ibid.*, стр. 57—58.

(15) *Ibid.*, стр. 67.

(16) Т. И. Сергеева — Л. Ф. Помчалов, *Ефективност краткосрочног лишења слободе*, Москва, 1968.

-техничка револуција, општи просперитет друштва у свим областима условљавају потребу за повећањем општег културног нивоа и посебно нивоа професионалног образовања и максималне специјализације у различитим областима рада. То изискује велику личну снагу, труд и напор да се достигне потребни степен знања и стручности за обављање одређених делатности. Резултати које појединац постиже утичу на друштвени престиж, његов положај у радној и друштвеној средини. У том контексту посматрано, мењају се вредновање и лично осећање тежине појединих казни које имају осуђена лица. То је посебно случај са казном лишења права вршења одређених дужности или делатности. Истраживања показују да око 30% осуђених лица мења посао којим су се до тада бавили, због изрицања ове мере. Око 50% осуђених после осуде има мању плату на новом радном месту (17). Истраживања су показала да 18% лица осуђених на поправни рад као основну казну и лишење права бављења делатношћу или дужношћу, као допунску казну, осећа ову допунску меру знатно тежом од главне казне. Однос између ове две казне још више релативизира и чињеница да према чл. 25. Основа КЗ СССР-а максимум трајања поправног рада износи 2 године, а забрана вршења делатности или дужности може се протезати до 5 година. У совјетској теорији се поставља питање није ли целисходније, с обзиром на добијене резултате у спроведеним истраживањима о реалном значају ових мера, размотрити могућност промене „места” ових двеју казни. (18).

Совјетски научници улажу напор да истраже што шири круг питања везаних за проблематику кажњавања. Посебна вредност радова из ове области јесте у томе што не постоји догматски приступ казни као правној категорији, већ аналитички приступ са конкретним закључцима и предлозима који се базирају на сагледавању реалних показатеља о дометима појединих казни у сузбијању криминалитета. То потврђују и наведена истраживања и закључци о значају казне принудног рада и лишења права бављења делатношћу или дужношћу.

Веома су индикативна и истраживања о заступљености појединих казни у укупном броју изречених мера. Запажено је да се поједине казне веома ретко изричу, што је иницирало проучавање разлога једне овакве појаве.

Бавећи се овом проблематиком, поједини аутори указују да се неке норме из кривичног закона ретко, односно ређе, примењују. Када се анализирају узроци таквих тенденција мора се поћи од конкретног садржаја појединих норми да би се сагледали прави разлози. Никако се не могу изједначити, и на исти начин објашњавати, узроци недовољног примењивања појединих кривичних санкција, са разлозима ретког примењивања норми којима су прописана поједина кривична дела. Прописивање кривичне одговорности за поједина кривична дела не зависи од тога колико се често она врше. Може се навести већи број кривичних дела која се врло ретко врше, али се не поставља питање њиховог егзистирања у кривичном закону, с обзиром на високи степен њихове друштвене опасности. То је случај са неким кривичним делима против оружане снаге, безбедности лета ваздухоплова, са неким делима чије присуство у

(17) И. М. Галперин, *op. cit.*, стр. 72.

(18) *Ibid.*

закону произлази из међународних конвенција које је потписала држава, итд. Јасно је да се не могу механички сравњивати учесталост вршења појединих кривичних дела, на пример, кривичног дела обмане купаца и кривичног дела којим је прописана одговорност капетана за непружање помоћи приликом судара бродова. Ако се постојањем и овога последњег дела одражава потреба да се кривичним законом заштите одређени друштвени односи, чињеница да се овакво дело ретко врши не може да се посматра као нарушавање принципа економичности кривичне репресије (19). Сасвим је друга ситуација када је непримењивање неких одредаба последица неадекватне квалификације дела, када она не одражава суштинска својства дела. Тада има доста основа да се приступи одговарајућим корекцијама закона (20).

Са становишта остварења принципа криминалне политике, непримењивање норми којима су прописана „ретка“ кривична дела, јесте нормална појава, условљена структуром криминалитета. Непримењивање појединих врста казни је појава која има сасвим други значај и заслужује анализу и адекватне оцене. Проблем ретког изрицања неких казни јавља се некада као последица околности да је реч о новим, у извесном смислу нетрадиционалним, мерама. Код таквих санкција се често дешава да у судској пракси нису у довољној мери схваћени позитивни ефекти које нове казне могу остварити. Тада се ствара значајан простор за деловање науке која својим аргументима и објашњењима може у великој мери помоћи судовима у разумевању суштине и значаја нових мера.

Негативну тенденцију представља и пракса судова да не примењују поједине допунске казне. Ту се проблем ослажњава утолико што то није случај само онда када је допунска казна факултативно прописана, већ се дешава да се не изричу допунске казне које је законодавац прописао као обавезне (21).

У литератури се наводи пример новчане казне чија је примена изменама КЗ РСФСР из 1965. проширена на кривично дело крађе државне или друштвене имовине. Ова мера се изузетно ретко изриче. Мишљење је великог броја теоретичара да је оваква пракса судова погрешна, да проистиче из субјективних слабости, недовољног сагледавања позитивних ефеката који се у савременим условима могу постићи новчаном казном.

У ову проблематику не треба укључивати ситуације када се одређене казне ретко примењују по природи ствари. Такав је случај, на пример, са казном лишења почасних звања.

Феномен недовољне заступљености појединих казни у укупном броју изречених мера не треба посматрати и изводити закључке само на бази нумеричких показатеља. Потребна је дубља анализа која ће показати праве узроке. Потребно је истражити да ли такве тенденције евентуално диктирају друштвене потребе да се одређеним казнама реагује само у мањој мери (тенденција ка даљем развоју социјалистичког хуманизма, и слично), или се ради о грешкама и неправилностима у раду судова које су субјективне природе (22).

(19) *Ibid.*, стр. 79.

(20) *Ibid.*, стр. 81.

(21) *Ibid.*, стр. 86.

(22) *Ibid.*, стр. 77.

Указом Президијума Врховног совјета СССР-а од 26. јула 1982. године извршене су значајне измене у систему казни па је потребна детаљнија анализа судске праксе после ових измена како би се установило у којој мери пракса следи интенцију законодавца у овој области. Совјетско кривично законодавство је изграђено на основама које пружају широке могућности суду да врши индивидуализацију казне и да креира одређену казнену политику. Начела и принципи на којима почива совјетско кривично право не допуштају такву праксу судова која би значила одступање од закона. Било какве тенденције у том смислу не могу се толерисати (23). Однос казнене политике законодавца и казнене политике судова је од прворазредног значаја, што показује и чињеница да се овим односом бави велики број совјетских теоретичара (24). Резултати до којих се долази у анализи казнене политике судова и њене усклађености с интенцијом законодавца, веома су значајни и с аспекта будућих реформи закона и усклађивања ове области са друштвеним односима и потребама.

Совјетска кривично-правна теорија прати актуелне светске токове у области проблематике кажњавања. Један такав показатељ јесу и радови који се баве анализом процеса депенализације и декриминализације. У литератури се указује на корене и реалне домете ових процеса у социјалистичком кривичном праву. Анализирају се и разлике у схватањима основа и домета ових процеса у буржоаској кривично-правној теорији (25).

IV. Совјетска кривично-правна теорија се у континуитету бави казном и кривичним санкцијама у целини. Значајно је да се поље изучавања перманентно ширило и да су у појединим периодима у фокусу интересовања били различити аспекти ове проблематике, што су диктирали друштвени услови у којима је казна вршила своју функцију. Неки проблеми којима се бавила теорија више нису актуелни и представљају историју кривичног права прве социјалистичке државе. У савременом периоду се не јављају дилеме да ли је казна средство одмазде, део система репресије, већ су теоријски напори усмерени ка развијању и рационализовању такве криминалне и казнене политике која ће ресоцијализацију и преваспитавање учинити ефикасним, у складу са друштвеним потребама и очекивањима. Процес демократизације у области кривичног права се не испољава само као политика санкција, и то као просто ублажавање казних мера (26). То је процес условљен материјалним и социјалним реалностима у одређеном историјском тренутку. Совјетска кривично-правна теорија овоме процесу даје значајан допринос. Он се огледа и у томе што се теорија у великој мери бави проучавањем личности делинквента, залаже за прилагођавање казне његовим особеностима, указује да се у складу са друштвеним развојем мења и систем вредности а тиме и значај који за појединца имају поједина добра која се казном одузимају или ограничавају.

(23) Б. С. Никифоров, *Ефективност уголовно-правових мер борби с преступностју*, Москва, 1968, стр. 15.

(24) В. Н. Кудрјавцев, *Ефективност закона как средства осуществления уголовной политики*, Москва, 1975; Ткешеладзе Г. Т., *Судебная практика и уголовный закон*, Тбилиси, 1975; Н. Кондрашков, *Мери наказания в законе и на практике*, „Социјалнаја законност”, 2/1968, штд.

(25) И. М. Галерин, *op. cit.*, стр. 163—176.

(26) И. И. Карпец, *Конституција СССР и тенденции развития уголовного права*, — „Советское государство и право”, бр. 7/1977, стр. 42.

Догматски приступ изучавању казне и других правних категорија је напуштен. Кривично-правна теорија своје анализе и закључке у великој мери базира на конкретним показатељима до којих се долази истраживањем праксе, и у том смислу се ослања и на резултате других дисциплина. У анализи појединих врста казни у великој мери је изражена ширина приступа у циљу сагледавања свих битних чинилаца који једну конкретну меру чине у већем или мањем степену подобном да оствари одређене ефекте у сузбијању друштвено опасних делатности. У том смислу су и значајна настојања да се укаже који су то друштвени фактори који су неке казне учинили у великој мери превазиђеним, променили њихов реални значај а тиме и способност да одговоре сврси кажњавања (пример казне депортације). У неким случајевима се указује да повећање општег нивоа материјалног благостања неке казне чини у већој мери оправданим и ефикасним него што је то био случај на ранијем степену развоја друштва (пример новчане казне). На основу одређених истраживања се изводи закључак и указује да неке казне реално имају већу специфичну тежину за појединце него што то произлази из места које те мере имају у закону (пример неких допунских казни, у првом реду казне забране обављања дужности или делатности).

Сва ова теоријска истраживања, анализе и закључци имају за циљ да укажу на потребу промена у казненој политици судова или законодавца, да отклоне оне тенденције које нису у складу са друштвеним потребама, које у крајњој линији смањују ефекат казне у борби против криминалитета.